

Nyíri Sándor: A múlt mindig velünk van

(Ardlea Kiadó, Nyíregyháza, 2012)

Amikor 2008. március 7-én késő délután Baracska térségében az M7-esen feladtam*, hogy dr. Nyíri Sándornak a Kertész utcai Kis pipa vendéglőben tartott búcsúbankettjén részt vegyek, az járt az eszemben, hogy milyen mozgalmas és változatos pályafutás ért véget. Most azonban, hogy kezembe vehettem és elolvashattam nemrég megjelent, *A múlt mindig velünk van* című emlékirátát, rá kellett jönnöm, hogy tévedtem: a pályafutás már addig is kalandosabb, mozgalmasabb volt, mint gondoltam, és még korántsem ért véget akkor.

E kötet olvastán még inkább meggyőződésemmé vált, hogy szerencsés embernek tarthatjuk magunkat. Olyan helyen és időben születünk, ahol és amikor megadatott, hogy ne eseménytelen időszakban kelljen leélnünk az aktív éveinket, és olyan életpályát sikerült választanunk, amelyen évtizedekig kedvvel és emelt fővel gyakorolhattuk hivatásunkat.

Utólag sem kell szégyenkeznünk hivatali tevékenységünk miatt.

Nem hiszem, hogy e kérdésben csak magamat illetően kellene jelentős szerepet tulajdonítanom a szerencsének. Sok kortársunkkal együtt mindketten egy kemény diktatúráként is működtethető államszervezetben kezdtük szakmai ihletésű hivatali pályánkat. Igaz, mire „önálló gondolkozásra feljogosított” ügyészek (bírák, kriminalisták, közigazgatási szakemberek stb.) lettünk, az államélet szervezésében és irányításában a *ki kit győz le?* szemlélete helyett a *ki kit nyer meg?* vált hegemón irányzattá, a hatalom berkeiben pedig egyre inkább előtérbe került az önmérséklet követelménye. Azokat, akik hajlottak az önkényeskedésre és erre politikai pozíciójuk lehetőségét is nyújtott nekik, jogi intézmények továbbra sem gátolták törekvéseik kiélésében. Az általános légkör azonban már más volt. Már nem volt eleve veszttett ügye annak, aki egy-egy kiskirálynak szakmai érvek, sőt erkölcsi megfontolások alapján próbált ellentmondani – bár egy ilyen vállalkozás még korántsem ígérkezett garantáltan sikeresnek. Voltaképpen ez jelezte a diktatúra „puhulását”, és az idő múltával a szakszerű és morálisan megalapozott ellenvetések sikerének az önkényes, politikai indulatból fakadó zsigeri ötletekkel szembeni esélyei egyre javultak, és egyre kifejezettebb lett irántuk az igény is.

* A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán volt egy rendezvény, amelyről 14.47-kor elindultam ugyan gépkocsival, de olyan forgalmi dugóba kerültem, amely lehetetlenné tette, hogy – bár kévsé, de még elfogadható időben – odaérjek, így telefonon kimentettem magam.

Ezt a tendenciát nyilvánvalóan befolyásolta a közvetlen környezet szakmai pallérozottsága is. A budapesti ügyészi karban 1963. szeptember 30. után csak olyanok dolgozhattak, akinek egyetemen szerzett jogi diplomájuk volt, a Fővárosi Főügyészségen pedig már fogalmazó koromban, 1961–62-ben is arra ösztönöztek, hogy a rám bízott ügyekben se a szakmai, se az esetleges morális megfontolásaimat ne hallgassam el. Nincs kétségem afelől, hogy ez Nyiri Sándor esetében is így volt.

Azt is biztosan tudom, hogy a véleményem meghallgatása nem mindig jelentett örömet a hivatali előljáróknak, és bizonyára így volt ez Nyiri Sándorral is. Azt azonban, hogy soha senki nem próbált szakmai vagy morális meggyőződéssel ellentétes intézkedésre kényszeríteni, a légkör előbbiekből vázolt alakulásának – végső soron a szerencsének – tulajdonítom.

Volt kollégám, Nyiri Sándor pályafutásának fő vonala természetesen nem volt számomra ismeretlen, hiszen akkoriban ismerkedtünk meg, amikor ő – mint fogalmazógyakornok – megjelent az ügyészségen. Annak az „összevont” zuglói hivatalnak, amelybe ő a patriarchális XVI. kerületi ügyészségről került, az én korábbi főnököm, *Jenővári Jenő*, korábbi III. kerületi vezető ügyész lett a vezetője. Természetesen a szerző pályájának többi állomása – vezetőhelyettesi beosztás Zuglóban, kerületi vezető ügyészi beosztás a VIII. kerületi ügyészségen, pártközpont stb. – ugyancsak ismeretes előttem. Magam is az ügyészségen éltem végig ezeket az éveket, amelyekről Nyiri Sándor szemléletes képet fest; számos esemény tehát, amelyről megemlékezik, nem újdonság a számomra – de könyve mégis nagyon felkeltette az érdeklődésemet, hiszen egészen más látószögből mutatta a történeteket, mint ahonnan én láttam.

Azt hiszem, nem árt, ha – korabeli beszélgetésekre, beszélgetéstörödékekre, valamint személyes benyomásaimra visszaemlékezve – néhány szubjektív hangvételű mondatot ideiktatok.

Arra már nem emlékszem, milyen alkalommal ismerkedtünk személyesen össze; él viszont az emlékezetemben egy olyan élmény, hogy télen, estefelé együtt utaztunk autóbusszon, villamoson vagy metrón valamerre (kesztyű volt rajtunk! Az emlékkép egyik vezérlő eleme a kezemen lévő kesztyű a jármű kapaszkodófogantyúján), és közben hosszasan beszélgettünk valamilyen szakmai kérdéstről. Ennek nyomán rögzült bennem az a benyomás, hogy ez a fiú kiterjedtebben és mélyebben érdeklődik, és fogékonyabb is a büntetőjog és a hivatás kérdéseinek elméleti vetülete iránt, mint ez a kezdő szakembernél – fogalmazóknál, fogalmazógyakornokoknál, sőt ügyészeknél – szokásos. Ezt az esetet követték a bridszpartik, amelyek szintén együttes utazással – és hasonlóan szakmai tárgyú beszélgetésekkel – jártak. Ezért és mert köz-

vetlenül ismertem a kerületi ügyészség személyi összetételét, számomra nem jelentett meglepetést 1972-ben, hogy vezetőhelyettesi kinevezést kapott.

Szélesebb körben fogadták viszont meglepetésként vezetői kinevezését a VIII. Kerületi Ügyészség élére. Sokak vélekedése szerint – mint ezt Nyiri Sándor is sejteti – *Götz János* mást szánt *Baló Jakab* utódjának.

Tény, olyan kerületi vezető ügyész, aki hasonlóan fiatal korban nyerte volna el beosztását – ráadásul hasonlóképpen eltérő előzetes várakozások ellenére –, akkoriban nem akadt Budapesten. Tanúsíthatom, hogy általános elismerést váltott ki az a teljesítmény, amelyről beszámol; nevezetesen, hogy viszonylag rövid idő alatt a kerületi ügyészség standard mutatószámai is javultak, és – ami nélkül ez nem is lett volna lehetséges – az ott dolgozó kollégák bizalmát is elnyerte, azaz elfogadták vezetőjüknek.

Ezzel végződött Nyiri Sándor első kalandja az ügyészségen.

A pártközpontban végzett tevékenységének részleteiről akkoriban újszólván semmit sem tudtam; hogy őszinte legyek, nem is érdekelt. A mai olvasó azonban keveset tud megbízható forrásból akár az ügyészség pártirányításáról, akár általában: az igazságszolgáltatás „pártfelügyeletéről”. Aki tehát nem csak hiedelmeken, képzelgéseken vagy pletykákon alapuló ismeretekre is szeretne szert tenni, Nyiri Sándor írásában értékes és érdekes forrásra találhat. Olyan portrékat fest a korabeli vezetőkről, amelyeket – *Korom Mihályra, Szakács Ödönre, Szénási Gézára* vonatkozó részekben – saját, hézagos, de személyes tapasztalataim alapján magam is meg tudok erősíteni.

Megismerkedhettem e könyvből azzal, hogyan alakult ki 1975 után a Legfőbb Ügyészség büntetőjogi részlegének szervezeti rendje, ami számomra azért volt különösen érdekes, mert személyes pályafutásom nem csekély részében ez volt az érvényes. A szerző az új legfőbb ügyész és az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának közös munkája eredményét látatja ebben a szervezeti rendben, amely tapasztalataim szerint – ha ez az ő számára jelent valamit – kifogástalanul működött. A kialakulásához vezető „közös munkában” az ötletadó szerepkörét a személytelen pártközponti szervezeti egység helyett azonban alighanem maga a szerző látta el.

Olvashatunk e fejezetben néhány olyan epizódról is, amelyek élményszerű tapasztalatok alapján igazolják azt, hogy ekkoriban már magas szinten is egyre javultak az esélyei egy ésszerű megoldás sikerre vitelének egy-egy kis-király esetleg önkényes elgondolásával szemben. Ennek, persze, feltétele volt, hogy valaki szót emeljen az előbbi érdekében. Nyiri Sándor – a jelek szerint – szót emelt, túlélte, és visszakerült az ügyészi szervezetbe. Erről szól

a következő fejezet, amelyben a szerző pályafutásának valószínűleg a számára is legizgalmasabb eseményeiről olvashatunk.

Annak a tizennégy évnek a túlnyomó részében, amely a könyv következő fejezetének tárgya, a szerző a közvetlen szakmai előljáróm volt. Nekem nagy könnyebbséget jelentett, hogy személyében olyan főnököm van, aki előtt szakmai megbeszéléseken abban a biztos tudatban lehetett szakkifejezéseket használni, hogy ugyanúgy érti őket, mint én. Ennek hiánya ugyanis előtte nem egyszer zavaró volt. Nem mindig és nem mindenben értettünk ugyan egyet, de vitáink mindig szakmai keretek között maradtak és korrekten módon zárultak; egyikünk sem „triumfált”, de nem maradt egyikünkben sem „tüske”.

Természetesen más-más pozícióból – s ezért eltérően – érzékeltük a problémákat. A személyi szabadság büntetőeljárás-beli korlátozásának, az őrizetbe vétel és az előzetes letartóztatás elrendelésének bizonyos problémáit azonosan ítéltük meg, az ezekkel összefüggő és „odafönn” (a Legfőbb Ügyészségen) hozott intézkedésekről mindketten tudtuk, hogy – bár ügyészi többletmunka árán – üdvös célt szolgáltak. Az ügyészi többletmunka azonban az első fokú ügyészi hatóságnál jelentkezik, és az hozzám, a közép fokú ügyészségen dolgozó szakmai vezetőhöz közelebb volt, tehát nekem jobban fájt, mint neki.

Hasonlóképpen eltérés mutatkozott a statisztika és a számítástechnika szerepének megítélésében is.

Az 1963-ban induló Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Büntügyi Statisztika legendája ma már közismert; a szovjet befolyási övezetben ez volt az egyetlen rendszeresen közzétett, büntügyi statisztikai adatgyűjtemény. Hasznossága vitathatatlan, ha tudjuk, hogy az egy-egy időszakban *tapasztalható bűnözés* nem azonos az ugyanezen időszakban *a hatóságok előtt ismertté vált bűnözéssel*. A rendszeresen közzétett adattárak tömértelen hasznos ismeret forrásai.

Hátulütőjük, hogy az adatlapok tömértelen kérdésére a rendőr által adott válaszok helyességéért a felelősség az ügyészt terhelte, egy első fokú ügyész pedig az adattáraknak közvetlen, gyakorlati hasznát egyáltalán nem látta. A – főként kriminálmorfológiai – adatok tömege újszerű és értékes volt a kriminológiai kutatások szempontjából, használható az országos és hosszabb távú tendenciák tanulmányozásához, de az első fokú rendőri hatóság vezetésének sem nyújtott sokat. Egy kerületi rendőrkapitányság büntügyi vezetője például nem a statisztikai adattárból, hanem a napi tapasztalatból tudta meg, hogy működési területén fizetés- és szombati napokon, az esti órákban, vendéglőben és vendéglő közelében – pontosabban: *melyik* vendéglőben vagy környékén – történtek leginkább a rablások.

Mindez évekig tartó civakodások forrása volt az ügyészségek és a rendőri szervek között. A saját számítógépközpont és vele együtt a saját statisztikai (V-lapon alapuló vádképviselési) rendszer a területi ügyészségek számára ugyancsak kevesebb hasznot ígért, mint amennyi többletmunkát az elkerülhetetlen újabb adatszolgáltatási követelmény igényelt. Ezek, persze, földhözragadt szemléletet tükröző sírámok; mind a számítástechnikai fejlesztés, mind a statisztikai rendszerek korszakos jelentőségű előrelépést hoztak, és lehetőség rejlik bennük, például a feldolgozott ügyek számszerűsített munkaigényességének – és ezzel az elvégzett ügyészi ügyfeldolgozó munka volumenének – mérésére. Az erre alkalmas módszer kidolgozása azonban még várat magára.

A fejezet legizgalmasabb – és a szerző pályafutásának leginkább felejthetetlen – része azonban az 1980-as évek második feléhez: a politikai rendszer-változáshoz és az azt közvetlenül megelőző korszakhoz kapcsolódik. Megemlékezik az időszak egyik színfoltjáról, az ügyészségi Ifjúsági Bizottságról, amelynek rendezvényei még ma is kedves emlékeket idéznek fel; az időszak nagy botrányáról, az egyetemi felvételihez kapcsolódó vesztegetési ügyről, amely végül vitathatóan zárult. Szó esik itt a Fidesz megalakulása körüli bizonyodalmakról, beszél a *Kulcsár Kálmán*-féle (reménykeltő) alkotmányozási előkészületekről, az ügyészségi „tényfeltáró vizsgálat” intézményének születéséről, majd foglalkozik a „konceptiós” és „konstrukciós” perek felülvizsgálatával, felidézve a Mindszenty-per, a Demény-ügy és más, kevésbé közismert bűnügyek, végül a Nagy Imre és kormányának tagjai elleni bűnügy felülvizsgálatához kapcsolódó élményeit és emlékeit.

Szó esik, természetesen, ezeknek az eseménydús éveknek egyéb történéseiről – a keletnémet disszidensek problémájáról mint a nevezetes „határnyitás” ügyészségi előzményéről, az ügynevezett „titkosszolgálati eszközök” jogállami kezelése irányába tett korai lépésekről, az ügynevezett Dunagate-ügyről, stb. –, aztán beszámol az 1990. április 1. és június 26. között megbízott legfőbb ügyészként végzett tevékenységéről, majd arról, hogyan vált *Györgyi Kálmán* a szó valódi értelmében legfőbb ügyésszé – és arról, hogyan telt ki számára 1992-ben az esztendő.

E vázlatos tartalmi áttekintésből is látható, hogy Nyiri Sándor történelmi időkben, képletesen szólva: viharos vizeken kormányozta az ügyészi szervezet hajóját. Nem tisztem, hogy a szereplését osztályozzam; arról ki-ki maga jogosult véleményt alkotni. *Ehhez azonban, természetesen, nekem is jogom van. Kötelességemnek tartom tanúsítani, hogy a könyvben adott beszámolója – korabeli emlékeim szerint hű képet ad működéséről, amelyet én elismerésre méltónak tartok.* Szerencséjére akkor, amikor távozott hivatalából,

még nem uralkodott el hazánkban és az ügyészségen sem a bárdolatlanság, s így nem kellett méltatlan körülmények között távoznia. Erdemeit a köztársaság elnöke is elismerte.

A következő négy esztendőben új feladatok sokasága várt rá a Belügyminisztériumban. Váltakozó sikerrel birkózott olyan rendészeti kérdésekkel, amelyek egy része máig sem jutott jogi értelemben nyugópontra, sőt ma már szinte mindenki megszokta a törvénytelen állapotot (például a prostitúció ügyében), illetve azt, hogy az átszervezés állapota szinte szünet nélküli (Rendészeti Szervek Védelmi Szolgálat és utódai). Itteni működése – bár tevékenysége ellen érdemi kifogás nem volt – az új időknek megfelelően indoklás nélküli felmentéssel végződött.

Ez után következett a harmadik kaland az ügyészségen. Itt négy éven át ismét kollégák lettünk, csak most nem ő volt az én főnököm. Csak remélhetem, hogy neki sincsenek beosztottként szerzett rosszabb emlékei rólam, mint nekem öröla.

Bámulatos volt, ahogyan azt a helyzetet kezelte, hogy „közlegényként” kell szolgálatba lépnie abban a szervezetben, amelyben másfél évtizedig országos vezető volt; belátta, hogy a tűzvonalbeli napi munka más ismereteket és készségeket igényel, mint az elvi irányítás. Gazdag ismeretanyaga és bőséges tapasztalatai, kapcsolatteremtő képessége, szerénysége és szorgalma átségítette a kezdeti nehézségeken, és azok, akik érkezésekor szemrehányásokat tettek, hogy miért fogadtuk vissza, tíz hónap múlva szinte pajzsra emelték, mint új kerületi vezető ügyészt. Hivatalában odaadó hívekből álló gárdát alakított ki, amelynek tagjai szerették hivatásukat, és fáradhatatlanul törekedtek arra, hogy hozzáértő módon, magas színvonalon tudják azt művelni.

Nem ódát, hanem könyvismertetést szándékoztam írni, így befejezem. Csupán annyit még: Nyiri Sándor könyvének első fejezetei olyan családi hátteret vázolnak, amelynek olvastán nem hiszem, hogy magamra maradnék az a véleménynel: barátomnak az 1945-ös rendszerváltozás nélkül kevés esélye lett volna arra, hogy valaha is diplomát szerezzen. Teljesítményét látva ki merné jóhiszeműen azt mondani, nem lett volna veszteség, ha így történik? Ő maga az élő példa arra, hogy nem csak kontraszelekció működött a diktatúrában – sőt...

Az élet ajándékának tekintem, hogy kollégák voltunk, és büszke vagyok arra, hogy barátjának tekint.

Készítette: Bócz Endre